

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук,
доцента Беспарточної Олени Іванівни
на дисертацію Норенко Ірини Юріївни
«Формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх
викладачів психології у процесі магістерської підготовки»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта
галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Трансформаційні виклики ХХІ століття спричинили зміни в соціально-економічному і політичному житті нашої країни, сприяли виникненню різноманітних проблем, зокрема й ускладнення міжетнічних відносин, посилення міжетнічного напруження. Серед інших викликів сучасності є повномасштабна воєнна агресія по відношенню до України, що зумовила і полікультурність соціального середовища, це є характерною особливістю для багатьох регіонів України, де проживають представники понад 100 національностей.

Велике значення у вищій школі приділяється розробці та впровадженню освітніх програм, які сприяють гуманізації міжетнічних відносин і допомагають уникнути негативних аспектів в міжетнічному спілкуванні, забезпечити формування мультикультурної і соціальної толерантності у майбутніх фахівців, насамперед майбутніх викладачів. Метою професійного стандарту викладача закладу вищої освіти є формування професійних, світоглядних і громадянських компетентностей, морально-етичних цінностей у здобувачів вищої освіти. Стандарт вищої освіти України спеціальності «Психологія» за другим (магістерським) рівнем вищої освіти містить загальні компетентності ЗК5 «Цінування та повага різноманітності та мультикультурності» та ЗК6 «Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів)», що спонукає до модернізації професійної підготовки та формування особистості конкурентоздатного фахівця з відповідними сучасними компетентностями. Відповідна підготовка фахівців передбачає не лише здобуття професійних знань та розвиток навичок, а й розвиток компетенцій у сфері міжкультурного спілкування, толерантності й адаптивності. Майбутні викладачі психології, які працюватимуть у різних культурних середовищах, повинні бути готові до розв'язання складних міжособистісних та міжгрупових конфліктів, враховувати культурні відмінності й специфіку соціальних норм.

Посилення міжкультурних взаємодій, мультикультурна й соціальна толерантність стають невід'ємними складниками професійної підготовки майбутніх викладачів психології. Саме через інтеграцію цих аспектів у навчальні програми можна забезпечити високий рівень підготовки фахівців, які зможуть успішно працювати в глобалізованому світі.

Таким чином, дисертаційна робота Ірини Юріївни Норенко є надзвичайно актуальною, оскільки вона спрямована на дослідження теоретичних засад формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки, розробці та експериментальній перевірці моделі реалізації означеного процесу. Мета і сформульовані у роботі

завдання цілком відповідні до актуальних запитів розвитку освітньої галузі в Україні. Авторкою зроблено спробу проєктувати й упровадити в систему вітчизняної вищої освіти структурно-функціональну модель формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки, в якій репрезентовано авторське бачення структури означеного утворення, методологічних підходів, принципів, засобів і організаційних форм її формування в ході професійної підготовки психологів до педагогічної діяльності. Було визначено такі блоки моделі, як-от: концептуальний; функціонально-організаційний, змістово-діяльнісний; діагностико-результативний.

Варто зауважити, що у авторській моделі було розглянуто практичну підготовку до фахової діяльності магістрантів як спробу допомоги людям, що опинились у важкій життєвій ситуації внаслідок воєнних дій.

Результати здійсненого дослідницею ґрунтовного теоретичного аналізу формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки показали, що ця проблема не була предметом спеціальних наукових досліджень, що підтвердило своєчасність й актуальність цієї дисертаційної роботи.

Вважаємо доцільним наголосити на тому, що актуальність дослідження І. Ю. Норенко зумовлена низкою суперечностей, які, на думку авторки, викликані об'єктивними освітніми вимогами до якості професійної підготовки викладачів психології, потребами суспільства у таких викладачах, які усвідомлюють важливу роль проблеми толерантності, та низьким рівнем знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність роботи психолога з виявленнями інтолерантності, обумовленими мультикультурними та соціальними факторами; потребою набуття магістрантами якостей мультикультурної та соціальної толерантності та невизначеністю структури сформованості означеного утворення; наявністю потенційних можливостей процесу професійної підготовки до формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології та відсутністю моделі формування означеного утворення у магістрантів.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться у дисертації.

На підставі ґрунтовного аналізу наукової літератури та довідникових джерел із проблеми дослідження, та результатів здійсненого педагогічного експерименту в дисертації вперше розроблено й апробовано на практиці модель формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки на підставі аксіологічного, рефлексивного, професійно-діялісного підходів та принципів об'єктивного сприйняття дійсності, ефективної взаємодії, екологічної комунікації, емпатії, що містить такі взаємопов'язані блоки: концептуальний, функціонально-організаційний, змістово-діялісний, діагностико-результативний. На підґрунті здійсненого теоретичного аналізу уточнено та розширено зміст ключових понять досліджуваної проблеми «толерантність», «інтолерантність», «мультикультурна та соціальна толерантність особистості», «мультикультурна та соціальна толерантність психолога», «мультикультурна та соціальна толерантність викладача психології», «сформованість мультикультурної та соціальної толерантності викладача психології», «педагогічна модель», «модель формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки». Дисертанткою удосконалено зміст, методи (діалогічно-дискусійні, змістово-просвітницькі, змістово-фасилітаційні, практико-корекційні,

інтерактивно-корекційні, діагностико-корекційні) та форми навчання (лекційні, практичні та семінарські заняття, педагогічна практика), спрямовані на розвиток знанневого, діяльнісного, особистісного компонентів мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології. Подальшого розвитку набули наукові уявлення про сутність, структуру, компоненти, показники й рівні мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів означеного утворення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Результати ґрунтового аналізу тексту дисертаційної роботи свідчать про те, що авторка добре обізнана у теорії та методології виконання педагогічного експерименту щодо проблемної ситуації, дослідження якої здійснює. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечено такими позиціями:

– структура роботи вирізняється логічною продуманістю, збалансованістю складових частин і підпорядкована виконанню основних завдань, що сприяло досягненню сформульованої мети;

– правильно обрані об'єкт, предмет, мета дослідження, що уможливило чітко сформулювати завдання, виконати їх у повному обсязі, про що свідчать отримані результати та висновки;

– у ході виконання педагогічного дослідження авторкою проаналізовано велику кількість наукових джерел за темою дисертації (203 найменувань, серед них 24 – іноземною мовою), що свідчить про всебічний аналіз нею обраної проблеми;

– створення належної теоретико-методологічної основи, відповідність предметної спрямованості дисертаційної роботи сучасним уявленням про зміст та призначення досліджень у формуванні мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки.

Таким чином, у дисертації пані Норенко Ірини докладно й аргументовано розкриті основні науково-теоретичні положення, що відображають позицію авторки. Здобувачкою чітко окреслено нормативно-правову, теоретичну та методологічну основи науково-педагогічного пошуку й виконано педагогічне дослідження, що здійснювалося упродовж 2022–2024 років.

Робота була належним чином апробована – її результати оприлюднено на конференціях різного рівня та всебічно висвітлено у низці наукових праць, а саме: 10 робіт (1 – у співавторстві), серед них: 4 статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні – у співавторстві (НМБД Web of Science), 5 статей і тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Ґрунтовне ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями дає підстави визнати, що І. Ю. Норенко виконала комплексне дослідження, у якому вперше розроблено й апробовано на практиці модель формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки, що містить наступні блоки: концептуальний, функціонально-організаційний, змістово-діяльнісний та результативно-оцінний, визначено засадничі положення означеної моделі: аксіологічний, рефлексивний та особистісно-діяльнісний, наукові підходи та принципи об'єктивного сприйняття дійсності, ефективної взаємодії, екологічної комунікації, емпатії (неагресивності).

Практичне значення дослідження полягає в розробці моделі формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки, що може бути покладена в основу корекції змісту освітніх програм для магістрантів, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія; суттєвому оновленні, модифікації та коригуванні змісту навчальних дисциплін «Педагогіка та психологія вищої школи», «Методика викладання психології», «Психічне здоров'я: норма та патологія», «Психологія мас-медіа та інформаційної безпеки», «Інноваційні технології в освіті», а також у створенні та впровадженні програми й навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Етико-правові основи діяльності психолога».

Усе зазначене вище має важливе теоретичне та практичне значення як для професійної освіти, так і для споріднених спеціальностей.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертаційна робота пані Норенко Ірини чітко структурована (має два самостійні розділи), вирізняється цілісністю та логічністю викладання матеріалу. Дисертантка переконливо обґрунтувала вибір теми, її актуальність, сформулювала мету, завдання, об'єкт, предмет та методи, виокремила наукову новизну та практичну значущість дослідження. Робота містить додатки – вони доповнюють і конкретизують теоретичні положення роботи та відображають творчий підхід дослідниці у ході розроблення та дослідження обраної теми.

У першому розділі дисертації – «Теоретичні питання формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки» – особливо цінним, на нашу думку, є те, що дисертантка здійснила ґрунтовний аналіз і узагальнення сучасної педагогічної, соціокультурної, медико-біологічної літератури, джерел з юриспруденції, політології, теорії морального розвитку особистості та нормативно-правових документів з проблеми формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки, зокрема надане ґрунтовне тлумачення основних понять дослідження, а саме: «толерантність», «інтолерантність», «мультикультурна та соціальна толерантність особистості», «мультикультурна та соціальна толерантність психолога», «мультикультурна та соціальна толерантність викладача психології», «сформованість мультикультурної та соціальної толерантності викладача психології», «педагогічна модель», «модель формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки».

Авторка конкретизувала суть мультикультурної та соціальної толерантності викладача психології як здатність особистості об'єктивно сприймати явища та суб'єктів взаємодії, з повагою ставитись до цінностей та особливостей самовиявлення іншої людини, сформованих на основі соціалізації та виховання в іншій культурі, виявляти емоційну стриманість в оцінці комунікативних та поведінкових самовиявлень суб'єктів взаємодії, усвідомлювати право кожної людини на самоактуалізацію у межах конкретної культури та соціуму.

У другому розділі – «Обґрунтування та експериментальна перевірка моделі формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки» – авторка репрезентує загальну методику здійснення педагогічного експерименту.

Важливо, що дисертанткою всебічно проаналізовано та чітко окреслено педагогічні принципи й методологічні підходи, що застосовувалися нею у ході дослідження, проведено компонентно-структурний аналіз мультикультурної і соціальної толерантності викладачів психології, у структурі мультикультурної і соціальної толерантності психолога виокремлено знаннєвий, діяльнісний та особистісний компоненти.

З метою формування мультикультурної і соціальної толерантності майбутніх викладачів психології, дисертанткою було створено модель формування мультикультурної і соціальної толерантності майбутніх викладачів психології, що цілісно репрезентує авторське бачення структури означеного утворення, методологічних підходів, принципів, засобів і організаційних форм її формування в ході професійної підготовки психологів до педагогічної діяльності.

Було визначено наступні блоки моделі: концептуальний, який вміщував у собі методологію наукового дослідження, ціль та структуру досліджуваного утворення; функціонально-організаційний, який означав види діяльності, пов'язані із організацією експерименту; змістово-діяльнісний, у межах якого значущості набував зміст навчання, практична діяльність студентів та методи, якими реалізовувалась означена діяльність; діагностико-результативний, який представляв аналіз ефективності реалізованого експерименту.

Встановлено, що основною ідеєю, що є організаційною для підготовки майбутніх психологів до викладацької діяльності, є спрямування зусиль педагогів на надання студентам якісної підготовки, що інтегрує зміст фахових компетенцій та педагогічної спрямованості – як ціннісної характеристики, в основі якої лежить бажання поділитись важливими для соціуму психологічними знаннями. Наведено принципи навчальної взаємодії, реалізація яких дозволить досягти очікуваних результатів: об'єктивного сприйняття дійсності, ефективної взаємодії, екологічної комунікації, емпатії (неагресивності).

Дієвими для формування мультикультурної і соціальної толерантності майбутнього викладача психології дисертанткою було визначено практико-корекційні методи навчання (тілесно-орієнтовані, арт-терапевтичні, комунікативно-переконувальні, а також робота зі стереотипами).

Організовано експериментальну перевірку ефективності моделі формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки на базі магістратури за спеціальністю 053 Університету імені Альфреда Нобеля за освітньою програмою «Консультаційна та реабілітаційна робота».

Констатувальний етап експерименту було спрямовано на вивчення та аналіз стану проблеми дослідження; формулювання гіпотези, мети і завдань; встановлення кількісного і якісного складу учасників експерименту (науково-педагогічні працівники, магістранти, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія»); проведення первинної діагностики з метою отримання вихідних даних щодо рівня сформованості мультикультурної і соціальної толерантності майбутніх викладачів психології.

Формувальний етап експерименту передбачав здійснення експериментальної перевірки гіпотези, практичне впровадження розробленої і теоретично обґрунтованої моделі сформованості мультикультурної і соціальної толерантності майбутніх викладачів психології.

Формування знаннєвого компоненту мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології відбувалось шляхом оновлення змісту освітніх компонентів, упровадження авторського спецкурсу «Етико-правові основи професійної діяльності психолога» та удосконалення змісту асистентської практики; особистісний компонент формувався через включення студентів у практико орієнтовану діяльність – із застосуванням широкого кола фахових методик з проблеми мультикультурної та соціальної толерантності. Формування діяльнісного компоненту реалізовано шляхом вибору методів педагогічної взаємодії: діалогічно-дискусійних (диспути, бесіди, круглий стіл); змістово-просвітницьких (відеолекції, аналіз медіаконтенту); змістово-фасилітаційних (популяризація медіаконтенту); практико-корекційних (тілесно-орієнтовані, арт-терапевтичні, комунікативно-переконувальні, робота зі стереотипами); інтерактивно-корекційних (психологічні консультації та групові практики); діагностико-корекційних (тестові, рольові ігри, супервізія). Формування особистісного компоненту – як якісних утворень терпимості, емоційного інтелекту, адаптивності, емпатійності – відбувалось шляхом низки тестувань, рефлексії важливості набуття означених якостей як необхідних для роботи психолога та подальшого їх розвитку у процесі кейсової роботи та рольових ігор, зокрема для розвитку емоційного інтелекту застосовували рольові ігри «Емоції» та «Самопізнання», актуалізація толерантності відбувалась за допомогою низки рольових ігор, метою яких було моделювання реальних ситуацій щодо самостійного пошуку вирішення труднощів у комунікації, розвиток більш позитивного ставлення до людей, які відрізняються один від одного.

Зіставлення отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу дозволяє встановити, що практична реалізація моделі формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості мультикультурної та соціальної толерантності магістрантів експериментальної групи. Виявлено позитивну динаміку сформованості мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології.

Отримані результати дослідно-експериментальної роботи показали ефективність запровадженої моделі формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Грунтовний аналіз дисертації та наукових публікацій І. Ю. Норенко не дає підстав констатувати допущення нею порушень норм і правил академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Дисертація містить зокрема посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, тверджень та відомостей.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Водночас, разом із загальною позитивною оцінкою наукових здобутків дисертантки, вважаємо за доцільне висловити певні зауваження та побажання в контексті наукової дискусії:

1. Підтримуємо дисертантку у виокремленні значущих ознак толерантності: умовності щодо змісту оцінювального предмету; соціального напруження – як чинника інтолерантності суспільства в цілому; спорідненості толерантності із асертивністю особистісної поведінки. Водночас звертаємо увагу на доцільність

представлення практичних способів опрацювання саме цих ознак у формуванні мультикультурної та соціальної толерантності студентів-психологів.

2. Вважаємо, що виокремлення видів педагогічної діяльності психолога, які корелюють з конкретною цільовою орієнтацією (викладач психологічних дисциплін для студентів непсихологічних спеціальностей; викладач фахових психологічних дисциплін для студентів – майбутніх психологів; тренер, коуч, викладач курсів підвищення кваліфікації; психолог-просвітник для аудиторій різного соціального спрямування (с. 48 - 49) мало би спрямувати авторку до деталізації способів роботи з толерантністю за кожним означеним видом діяльності.

3. Вважаємо дещо перевантаженим теорією підрозділ 2.3 «Експериментальна перевірка ефективності моделі формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки».

4. На нашу думку, виграшною для представлення експерименту стала б більш широка деталізація змісту взаємодії студентів із групами ВПО – у межах асистентської практики, що безумовно, є актуальною потребою сучасного соціального запиту.

Висновки.

У цілому, дисертаційна робота Ірини Юріївни Норенко є самостійною і цілком завершеною працею; характеризується актуальністю, науковою новизною, практичною значущістю; містить значні наукові доробки, нові, раніше не захищені наукові положення й обґрунтовані висновки.

Висловлені зауваження та побажання носять, в основному, дискусійний характер, а тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Порушень академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях І. Ю. Норенко не виявлено.

Аналіз дисертації та наукових праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота на тему «Формування мультикультурної та соціальної толерантності майбутніх викладачів психології у процесі магістерської підготовки» відповідає вимогам наказу МОН від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка, Ірина Юріївна Норенко, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу
Кременчуцького
національного університету імені
Михайла Остроградського

Олена БЕСПАРТОЧНА

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ

створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:51:40 20.12.2024

Назва файлу з підписом: Відгук_Беспарточна_Дніпро.pdf.p7s

Розмір файлу з підписом: 741.0 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_Беспарточна_Дніпро.pdf

Розмір файлу без підпису: 723.7 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: БЕСПАРТОЧНА ОЛЕНА ІВАНІВНА

П.І.Б.: БЕСПАРТОЧНА ОЛЕНА ІВАНІВНА

Країна: Україна

РНОКПП: 2971402788

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:51:39 20.12.2024

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009B1B32013418C305

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)

Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2024.10.24 15:00